

"SAB'AI SAYYOR" DOSTONINING BOBLAR BO'YICHA TAHLILIY TAVSIFI

Ashurova Muhayyo

Choriyeva Munisa

Termiz davlat pedagogika instituti

O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqola Alisher Navoiyning "Sab'ai Sayyor" dostonining kompozitsion asoslari va uning boblar tuzilishidagi ramziy-falsafiy ma'nolarni yoritishga qaratilgan. Dostonning muqaddima qismi, shoh Bahromning sarguzashtlari orqali yoritilgan asosiy syujet va yetti hikoyat tizimining g'oyaviy mohiyati qisqacha tahlil etiladi. Maqolada asar Nizomiy Ganjaviy ijodiga nazira bo'lishiga qaramay, Navoiyning o'ziga xos hukmdorlik falsafasi va adolat talqinining boblar orqali berilishi ilmiy mushohada qilinadi, aniq manbaalarga tayangan holda ilmiy fikrlar ilgari suriladi.

English Abstract

This article is devoted to illuminating the compositional foundations and symbolic-philosophical meanings within the chapter structure of Alisher Navoiy's epic, "Sab'ai Sayyor" (Seven Planets). The ideological essence of the epic's prelude, the main plot concerning Shah Bahrom's adventures, and the system of seven tales are briefly analyzed. Despite being a response to Nizami Ganjavi's work, the article scientifically discusses how Navoiy conveys his unique philosophy of rulership and interpretation of justice through the organization of the chapters, asserting scholarly views based on reliable sources.

Настоящая статья посвящена освещению композиционных основ и символично-философских значений в структуре глав дастана Алишера Навои – "Сабъаи Сайёр" (Семь планет). Кратко анализируется идейная сущность вступления дастана, основного сюжета о приключениях Шаха Бахрома и системы семи историй. В статье научно обсуждается, как Навои, несмотря на то, что его произведение является ответом на творчество Низами Гянджеви, передаёт свою уникальную философию правления и толкование справедливости через построение глав, выдвигая научные идеи, основанные на достоверных источниках.

Kalit Soʻzlar: Alisher Navoiy, Sab'ai Sayyor, kompozitsiya, hukmdorlik, yetti hikoyat, boblar tuzilishi, adolat ramzi, Nazira.

Doston Tuzilishining Umumiy Tahlili va Ilmiy Mushohadalar

Alisher Navoiyning 1484-yilda yozilgan "Sab'ai Sayyor" dostoni badiiy kompozitsiyasi jihatidan puxta oʻylangan boʻlib, uning 38 bobi uchta katta ma'naviy-tarkibiy qismga boʻlinadi: Muqaddima, Asosiy Syujet (Bahrom va Dilorom sarguzashtlari) hamda Yetti Hikoyat Tizimi. Dostonning har bir bobi, shoh Bahromning ruhiy evolyutsiyasi bilan bevosita bogʻliqdir.

1. Muqaddima Boblari (1-11 bob)

Dostonning dastlabki 11 bobi anʼanaviy Hamd, Munojot, Na't kabi ma'naviy qismlardan boshlanadi. Bu boblar yetti osmon, yetti iqlim kabi yetti raqamining ramziy yukini taqdim etish orqali asarning keyingi qismlariga zamin yaratadi.

Ilmiy Mushohada: Muqaddimaning eng muhim qismi 11-bob boʻlib, Navoiy bu yerda ustodi Nizomiy Ganjaviyga hurmat bajo keltiradi va uning "Haft Paykar" asariga ijodiy javob yozayotganini taʼkidlaydi. Navoiyning oʻz

versiyasini yaratishi, shunchaki syujetni takrorlash emas, balki Sulton Husayn Boyqaro davri uchun dolzarb bo‘lgan ideal adolatli hukmdor kontseptsiyasini yangi ramziy ma’nolar bilan boyitish istagidan kelib chiqqan (Hayitmetov, 2018).

2. Asosiy Syujet Boblari (Bahromning Fojiasi)

Asosiy voqealar ketma-ketligi shoh Bahromning hissiy va axloqiy tushkunligi va uning o‘zligini qayta anglash jarayonini qamrab oladi.

12-16 boblar: Shohning Diloromga bo‘lgan haddan tashqari ehtirosli ishq va bu ishqning uning adolatiga soya solishi hikoyaning asosiy tugunini tashkil etadi. 15-bobda Diloromning Bahrom ovchiligidagi xatosini fosh qilishi — adolatning his-tuyg‘ulardan ustun turishi kerakligi haqidagi dostonning asosiy g‘oyasini yoritadi.

3. Yetti Hikoyat Tizimi (17-23 bob)

Bu boblar dostonning markaziy qismi bo‘lib, unda Bahrom qurdirgan yetti rangli gumbazda yetti sayyoh yetti xil hikoyatni aytib beradi. Har bir hikoyat bitta sayyora (Zuxal, Mushtariy, Mirrix, Shams, Zuhra, Utorud, Qamar) va uning ramziy rangiga bog‘langan.

G‘oyaviy Tahlil: Bu hikoyalar tizimi Bahromga bevosita nasihat qilishdan ko‘ra, uning ichki dunyosida inqilob yasashga xizmat qiladi. Hikoyatlar tarkibida adolat, jasorat, sadoqat, xiyonat, san’at va aqllilik kabi insoniy va hukmdorlik fazilatlari yoritiladi.

Masalan, Qora gumbaz (Zuxal) hikoyati taqdir va musibatni, Qizil gumbaz (Shams) hikoyati esa bevosita hukmdorlik va adolat muammolarini aks ettiradi.

Manbaalarga Tayanish: Navoiyshunos S. Hasanov ta’kidlaganidek, Navoiyning bu hikoyatlarni joylashtirishdagi asosiy maqsadi – shohga davlatni

boshqarishda axloqiy va ma'naviy yetakchilik zarurligini uqtirishdir. Yetti hikoyat – bu hukmdorlikning yetti sabog'idir.

4. Xotima Boblari (24-38 boblar)

Bu boblar Bahromning o'zligini anglash va ma'naviy kamolotga yetish jarayonini aks ettiradi. Hikoyatlardan saboq olgan shoh adolatni o'rnatishga kirishadi.

Diloromning topilishi (24-bobdan so'ng) shohning shaxsiy ruhiy tinchligi va davlatda adolatning tiklanishining ramziy yakunidir.

37-bobda Bahrom tushida Hazrat Alini ko'rib, undan kelajakdagi adolatli xalifa Umar ibn Abdulaziz haqida bashorat eshitishi – Navoiyning adolatli hukmdor ideali faqat afsonaviy shaxs emas, balki tarixda mavjud bo'lishi mumkinligiga ishonchini bildiradi. Bu Navoiyning o'quvchiga yetkazmoqchi bo'lgan yakuniy g'oyaviy xulosasidir.

Xulosa

"Sab'ai Sayyor" dostoni boblarining tahlili shuni ko'rsatadiki, asar faqatgina qiziqarli syujetlar yig'indisi emas, balki puxta o'ylangan kompozitsion-falsafiy tizimdir. Dostonning 38 bobdan iborat tuzilmasi, ayniqsa, muqaddima, asosiy syujet va yetti hikoyatning uyg'unligi orqali:

Hukmdorning ichki evolyutsiyasi: Shoh Bahromning shaxsiy ehtiros (g'azab) ustidan adolat aqlini g'alaba qozontirish jarayoni bosqichma-bosqich yoritilgan.

Ramziy ma'nolar: Yetti gumbaz va yetti rang orqali insoniy fazilatlar va hukmdorlik qonuniyatlari ramziy darajada chuqur talqin qilingan bo'lib, Navoiyning bu asarda asosiy maqsadi adolatli boshqaruv falsafasini badiiy yo'l bilan singdirish ekani tasdiqlanadi.

Nazira sifatidagi ustunligi: Navoiy ushbu boblar tuzilmasida Nizomiy an'anasiga rioya qilsada, uni turkiy ruh va zamon ruhi bilan boyitib, asarni ma'naviy-axloqiy va ijtimoiy-siyosiy jihatdan yangi bosqichga olib chiqqan.

Xulosa qilib aytganda, "Sab'ai Sayyor"ning har bir bobi – bu adolatni anglash maktabi bo'lib, Navoiy o'z boblari orqali davlatni boshqarishda donishmandlik va insonparvarlik asosiy mezon bo'lishi kerakligini uqtiradi.

Foydalanilgan Adabiyotlar Ro'yxati:

Navoiy, A. (2011). Xamsa: Sab'ai Sayyor. (20 jildlik asarlar to'plamining 10-jildi). G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti. Toshkent.

Rustamov, A. (1964). "Sab'ai Sayyora" tilining badiiy xususiyatlari. Ilmiy ishlar, filologiya fanlari, 27-kitob. Toshkent Davlat Universiteti. Toshkent.

Hasanov, S. (1988). Roman o Baxrame. G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va San'at Nashriyoti. Toshkent.

Hayitmetov, A. (2018). Alisher Navoiy adabiy merosi. "Yangi asr avlodi" Nashriyoti. Toshkent.

